

بررسی جایگاه بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد ایران و کشورهای منتخب

پریا ترابی کهلان^۱، علی‌رضا زاهدیان^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۳

چکیده:

بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs) نقش به‌سزایی در ایجاد فرصت‌های شغلی، تولید ناخالص داخلی، افزایش تولید محصولات داخلی و صادرات ایفا می‌کنند و یکی از ارکان کلیدی دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی کشورها به شمار می‌آیند. هدف این مقاله، تبیین جایگاه SMEها و سهم آن‌ها در اشتغال، اقتصاد، صادرات و دسترسی به منابع بانکی در برخی کشورهای منتخب و مقایسه‌ی آن‌ها با داده‌های موجود در ایران است. برای این منظور، تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی کشور (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) و تعداد شاغلان آن‌ها با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران طی دوره‌ی ۱۰ ساله برآورد و مقادیر آن‌ها با استفاده از روش هموارسازی نمایی دوگانه برای سال ۱۴۰۴ پیش‌بینی شده است. نتایج حاکی از آن است که تعداد کارگاه‌های کمتر از ۵۰ نفر کارکن بخش خصوصی طی دوره‌ی مورد بررسی افزایشی بوده و تا سال ۱۴۰۴ تعداد آن به ۴,۵۹۶,۸۵۵ می‌رسد به طوری که سهم شاغلان این کارگاه‌ها در سال ۱۴۰۴ نیز ۸۲٫۶ درصد پیش‌بینی شده است. با این وجود، شواهد نشان می‌دهد که سهم این بنگاه‌ها از تسهیلات بانکی در سال‌های اخیر، تنها ۴٫۵ درصد بوده است که این رقم در مقایسه با سایر کشورها بسیار کم و ناچیز است. یافته‌های این پژوهش در راستای برنامه‌های حمایتی دولت از SMEها یاری‌رسان است.

واژه‌های کلیدی: بنگاه‌های کوچک و متوسط، تأمین مالی بانکی، آمارگیری نیروی کار، هموارسازی نمایی.

۱ مقدمه

(با افزایش اشتغال)، اقتصادی (با توزیع همگون‌تر درآمد در جامعه)، سیاسی (با توزیع مناسب فرصت‌ها در میان مردم) و در بعد فردی (با فراهم ساختن فضایی مناسب‌تر برای بروز خلاقیت) باعث تحول در جامعه می‌شوند. تحول در این چهار بعد، با نوعی افزایش پویا و انعطاف‌پذیری آن در برابر تغییر و تحولات جهانی نیز همراه است. به همین دلیل، کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه برای تضمین رقابت در بازار آزاد و جلوگیری از انحصار شرکت‌های بزرگ، همواره راهبردها و سیاست‌های ویژه‌ای را برای ارتقای کسب‌وکارها و تسهیل ورود آن‌ها در عرصه‌های اقتصادی اتخاذ کرده‌اند [۱۱]. از این رو، ارزیابی اثر SMEها در اقتصاد کشورها از جهات مختلفی حائز اهمیت است. آمارهای رسمی منتشر شده توسط دولت‌ها نشان می‌دهد که SMEها نقش قابل‌توجهی در شاخص‌های کلان اقتصادی از جمله تولید ناخالص ملی و اشتغال دارند. بنابراین، SMEها به‌طور مستمر رصد می‌شوند و سیاست‌گذاری اقتصادی آن‌ها به‌طور جداگانه صورت می‌گیرد. علی‌رغم

بنگاه‌های کوچک و متوسط^۳ (SMEs) شامل بنگاه‌های صنعتی، خدماتی، بازرگانی و کشاورزی هستند. اهمیت نقش SMEها در اقتصادهای ملی، ریشه در پتانسیل‌ها و مزیت‌های متعدد فعالیت آن‌ها دارد. از بارزترین مزیت‌های حضور SMEها در اقتصاد می‌توان به ایجاد اشتغال با سرمایه‌گذاری کم، انعطاف‌پذیری ساختار مدیریتی در پذیرش طرح‌های نوآورانه، انعطاف‌پذیری صنایع کوچک و متوسط در مقابل تغییرات در بازارهای مصرفی و تنوع سلیقه‌ی مشتریان، پویایی بخشیدن به صنعت، تقویت رقابت‌پذیری، تمرکززدایی (جلوگیری از انحصارگرایی شرکت‌های بزرگ)، توسعه‌ی مناطق کمتر توسعه‌یافته و ایجاد توازن اقتصادی منطقه‌ای، انعطاف‌پذیری در برابر نوسانات اقتصادی (کمک به تاب‌آوری اقتصادی)، توانایی تولید کالاها و قطعات مورد نیاز شرکت‌های بزرگ، کمک به توسعه‌ی صادرات و بهبود زنجیره‌ی ارزش اشاره داشت [۷]. به عبارت دیگر، SMEها در چهار بعد اجتماعی

^۱ صندوق کارآفرینی امید (نویسنده مسئول: torabiparya@yahoo.com).

^۲ صندوق کارآفرینی امید.

بزرگ در افق میان‌مدت و بلندمدت برخوردارند. انعطاف‌پذیری و قابلیت همسازی با فناوری‌های جدید نیز بر استحکام ساختاری SMEها اضافه می‌کند و باعث می‌شود این بنگاه‌ها بتوانند بازارهای جدیدی را از سطوح محلی تا فراملی، به وجود آورند [۱۳].

SMEها از نظر ماهیت و اندازه همگن نیستند و تعیین این‌که چه شکلی SME محسوب می‌شود، مسئله‌ای چالش‌برانگیز است. هیچ تعریف منحصر و پذیرفته‌شده‌ی بین‌المللی در این خصوص وجود ندارد و تعریف‌های مختلفی توسط محققان و نهادها مطرح شده است. هر کشور با توجه به شرایط ویژه‌ی خود تعریفی از این کسب‌وکارها ارائه کرده است. برخی از معیارهای رایج در تعریف SME عبارت‌اند از: تعداد کارکنان، ارزش فروش و/یا دارائی‌ها، سطح سرمایه‌گذاری و درآمد. در برخی از جزایر منطقه‌ی اقیانوسیه مانند فیجی از دو معیار دارائی و درآمد، در پاپوآ گینه‌نو از سه معیار تعداد کارکنان، دارائی و درآمد و در ساموآ تعداد کارکنان و درآمد برای تعریف SMEها استفاده‌شده است [۲۱].

با این وجود، معمول‌ترین شاخص جهت تعریف این بنگاه‌ها «تعداد کارکنان» آن‌ها می‌باشد. اگرچه این شاخص در کشورهای مختلف دنیا به لحاظ تعداد متفاوت است، اما بیشتر کشورها SMEها را به لحاظ تعداد شاغلان در طیف معینی از ۱ تا ۲۵۰ کارکن تعریف می‌کنند. بانک جهانی، کسب‌وکارهایی با حداکثر تعداد کارکنان ۳۰۰ نفر، حداکثر درآمد یا گردش مالی ۱۵ میلیون دلار و حداکثر دارایی ۱۵ میلیون دلار را SME در نظر می‌گیرد [۱۴]. طبق تعریف کمیسیون اروپا، بنگاه‌هایی که کمتر از ۲۵۰ کارکن و گردش مالی سالانه کمتر از ۵۰ میلیون یورو یا ترازنامه‌ی کمتر از ۴۳ میلیون یورو دارند، جزء SMEها در نظر گرفته می‌شوند، اما در گزارش‌های سالانه‌ی منتشرشده از سوی اتحادیه‌ی اروپا تنها از تعریف SME بر مبنای تعداد کارکنان استفاده‌شده است. در میان SMEها، بنگاه‌هایی که کمتر از ۱۰ نفر کارکن دارند، به‌عنوان بنگاه‌های خرد شناسایی می‌شوند. بنگاه‌های کوچک دارای ۱۰ تا ۴۹ نفر کارکن و بنگاه‌های متوسط دارای ۵۰ تا ۲۴۹ کارکن هستند [۲۳]. دولت هند، بر اساس قانون توسعه‌ی بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط^۴ (MSMEs) در سال ۲۰۰۶، ابتدا بنگاه‌های تولیدی و خدماتی کشور را بر اساس سطح سرمایه‌گذاری طبقه‌بندی کرد. پس از آن در سال ۲۰۲۰ در دوران همه‌گیری کووید-۱۹، این تعریف را اصلاح کرد تا هم واحدهای تولیدی و هم واحدهای خدماتی را با توجه به سرمایه‌گذاری آن‌ها در ماشین‌آلات و تجهیزات و گردش مالی دربرگیرد. بر اساس تعریف جدید، بنگاه‌های خرد به بنگاه‌هایی اطلاق می‌شود که سرمایه‌گذاری در

نقش اصلی این کسب‌وکارها در اقتصاد کشور، آن‌ها با مشکلات اساسی مواجه هستند از جمله محدودیت دسترسی به منابع تأمین مالی، عدم برخورداری از مهارت‌های لازم برای بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات، ضعف در مهارت‌های حسابداری و مدیریتی، پایین بودن قدرت چانه‌زنی، دشواری تعامل بازارهای بین‌المللی و تولید کالاهای صادراتی استاندارد، دانش و اطلاعات ناکافی پیرامون پتانسیل‌های بازار و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، به‌روز نبودن فناوری‌های تولید، پیچیدگی برخی از مقررات و تعدد فرایندهای قانونی حوزه‌ی کسب‌وکار [۷].

جهت تبیین اهمیت و جایگاه SMEها در اقتصاد می‌توان مهم‌ترین کارکردهای این بنگاه‌ها در اقتصاد را بررسی کرد. مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد استفاده در این مقاله، شامل جایگاه SMEها و سهم آن‌ها در اشتغال، اقتصاد، صادرات و دسترسی به منابع بانکی در برخی کشورهای منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه، اتحادیه‌ی اروپا و مقایسه‌ی آن‌ها با داده‌های موجود در ایران است. علاوه بر آن با توجه به ضعف داده‌های طرح آمارگیری کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر کشور در برآورد تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی کشور (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) و تعداد شاغلان آن‌ها، از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار برای این منظور استفاده و پیش‌بینی این مقادیر با استفاده از روش هموارسازی نمایی دوگانه انجام شده است. در بخش بعد، مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش درباره‌ی SMEها ارائه می‌شود. سپس، در بخش روش‌شناسی پژوهش، طرح آمارگیری نیروی کار و ضعف طرح آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر و پس از آن روش هموارسازی نمایی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بخش یافته‌ها به بررسی جایگاه SMEها در منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه، اتحادیه‌ی اروپا و ایران خواهیم پرداخت و در نهایت، نتیجه‌گیری و نتایج عمده‌ی این تحقیق در بخش ۵ ارائه می‌شود.

۲ مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش

بنگاه‌های کوچک و متوسط در اکثر کشورها، نقش مهمی در توسعه‌ی فعالیت‌های اقتصادی دارند. بخش مهمی از ظرفیت ایجاد اشتغال در کشورهای توسعه‌یافته توسط SMEها ایجاد می‌شود و این بنگاه‌ها نقش مؤثری در بهبود توزیع درآمد در جوامع کمتر توسعه‌یافته نیز دارند. از سوی دیگر، این بنگاه‌ها علاوه بر تأمین نیروی انسانی متخصص برای بنگاه‌های بزرگ، از پتانسیل تبدیل شدن به بنگاه‌های

⁴Micro, Small and Medium Enterprises

کارخانه و ماشین‌آلات یا تجهیزات بیش از یک میلیون روپیه و گردش مالی بیش از ۵ میلیون روپیه نداشته باشند. بنگاه‌های کوچک به بنگاه‌هایی اطلاق می‌شود که سرمایه‌گذاری در کارخانه و ماشین‌آلات یا تجهیزات بیش از ۱۰ میلیون روپیه و گردش مالی بیش از ۵۰ میلیون روپیه نداشته باشند. بنگاه‌های متوسط به بنگاه‌هایی اطلاق می‌شود که سرمایه‌گذاری در کارخانه و ماشین‌آلات یا تجهیزات بیش از ۵۰ میلیون روپیه و گردش مالی بیش از ۲۵۰ میلیون روپیه نداشته باشند [۲۶]. در ترکیه، بنگاه‌هایی با کمتر از ۲۵۰ کارکن و درآمد خالص فروش سالانه یا ترانزنامه‌ی مالی کمتر از ۲۵۰ میلیون لیر (تقریباً ۱۳,۲۸۲,۸۹ هزار دلار) در رده‌بندی SMEها قرار می‌گیرند [۲۲].

در اقتصاد ایران نیز معیار رایج برای دسته‌بندی بنگاه‌ها، تعداد کارکنان است. تعریف SMEها در ایران از سازمانی به سازمان دیگر متفاوت است. ارگان‌ها و سازمان‌های مختلف از قبیل مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت، بانک مرکزی و جهاد کشاورزی هر یک بنا به مقتضیات کاری خود به تعریف و تقسیم‌بندی این بنگاه‌ها پرداخته‌اند. مرکز آمار ایران و بانک مرکزی بنگاه‌ها را به چهار گروه بنگاه‌های ۱-۹ نفر کارکن (خرد)، ۱۰-۴۹ نفر کارکن (کوچک)، ۵۰-۹۹ نفر کارکن (متوسط) و بیش از ۱۰۰ نفر کارکن (بزرگ) رده‌بندی کرده‌اند [۷]. بر اساس تعریف وزارت صنعت، معدن و تجارت و وزارت جهاد کشاورزی، بنگاه‌های کوچک و متوسط، واحدهای صنعتی و خدماتی هستند که کمتر از ۵۰ نفر کارکن دارند [۷]. در این پژوهش، از تعریف مرکز آمار در ارتباط با بنگاه‌های خرد و کوچک استفاده شده است. بر این اساس بنگاه‌های زیر ۵۰ نفر کارکن به‌عنوان بنگاه‌های خرد و کوچک در نظر گرفته شده‌اند. با وجود تلاش‌های انجام شده در مطالعات پیشین در زمینه‌ی SMEها در ایران، در هیچ مطالعه‌ای نه‌تنها جایگاه SMEها در ایران و جهان با این جامعیت مقایسه نشده بلکه برآورد و پیش‌بینی از تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی و شاغلان آن‌ها نیز ارائه نشده است. در ادامه، برخی از مطالعات اخیر در این حوزه در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

سالونه و همکاران [۹] نشان دادند که عواملی همچون شایستگی‌های کارآفرینی، راهبردهای رشد بازار، شیوه‌های کسب‌وکار، نقش دولت، عوامل سیاسی و فرهنگ، رشد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط زنان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. پرتوافکنان و همکاران [۴] در مطالعه‌ای به نقش حمایتی دولت نسبت به SMEها که به دلیل بحران‌های مالی دچار ازمه‌پاشیدگی شده‌اند، پرداخته‌اند. ستایش و همکاران [۷] نشان دادند که رشد ارزش‌افزوده‌ی کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط دارای اثری مثبت و معنادار بر رشد ارزش‌افزوده‌ی

کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر است. رشد نوآوری در صنایع کوچک و متوسط می‌تواند اثر مثبت و معناداری بر رشد ارزش‌افزوده در بخش صنایع کوچک و متوسط داشته باشد و افزایش باز بودن اقتصاد ایران، علی‌رغم تأثیر مثبت و معنادار بر رشد ارزش‌افزوده‌ی کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر، دارای تأثیر منفی بر رشد ارزش‌افزوده‌ی صنایع کوچک و متوسط است. در راستای شکوفایی و تسهیل فعالیت‌های اقتصادی صنایع کوچک و متوسط، «ترویج شیوه‌های تأمین مالی غیربانکی»، «ارائه‌ی خدمات مشاوره‌ی صنعتی به‌ویژه مشاوره‌های تأمین مالی»، «حمایت اثربخش از طرح‌های نوآورانه» و «حمایت از توسعه‌ی صادرات صنعتی» پیشنهاد شده است. محمدکاظمی و همکاران [۱۶] نشان دادند که مدل توانمندسازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط دانش‌بنیان متشکل از پنج بعد توانمندی فردی، مالی، کارآفرینانه، بازاریابی و فناوری است. همچنین، عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، توانمندی فردی و مالی و عوامل تأثیرپذیر شامل توانمندی کارآفرینانه، بازاریابی و فناوری هستند. علی‌رغم این‌که حمایت و توسعه‌ی SMEها در ماده‌ی (۸۳) قانون برنامه‌ی پنجم توسعه مورد تأکید قرار گرفته و دولت مکلف به طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های حمایتی شده است، سازوکار معینی در راستای ایجاد و حمایت از SMEها در کشور موجود نیست. صحت این ادعا در مطالعه‌ای توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی [۱۴] با ارزیابی چند معیار، از جمله تعیین میانه‌ی گمشده در ساختار تولید کشور و درصد ارزش‌افزوده‌ی SMEها نسبت به کل ارزش‌افزوده‌ی اقتصاد تأیید شده است. در این مطالعه، راهکار برخی کشورهای پیشرو در زمینه‌ی حمایت از SMEها مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهادهایی همچون تأسیس و توسعه‌ی بانکداری SMEها به‌عنوان اصلی‌ترین منبع تأمین مالی این بنگاه‌ها، تدوین بسته‌های حمایتی مبتنی بر فضای کسب‌وکار کشور و اصلاح ساختار و قوانین و مقررات با هدف تسهیل فعالیت SMEها در اقتصاد کشور ارائه شده است. در مطالعه‌ی انجام شده توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت [۱۸]، آمارهای توصیفی در خصوص معیار سنجش MSMEها (از قبیل تعداد MSMEهای ثبت شده به‌طور رسمی در جهان، تراکم MSMEها و اشتغال در MSMEها)، موانع کلیدی برای توسعه‌ی این بنگاه‌ها و بررسی شاخص‌های اقتصادی مانند بهره‌وری و ارزش‌افزوده‌ی این بنگاه‌ها در تولید کشور و جایگاه آن‌ها در تجارت بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتیجه‌های پایش ملی محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۴۰۲، فعالان اقتصادی مشارکت‌کننده در این پایش، به ترتیب سه مؤلفه‌ی غیرقابل پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه

کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر در برآورد تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی کشور (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) و تعداد شاغلان آن‌ها ارائه و سپس روش هموارسازی نمایی در پیش‌بینی این مقادیر تشریح می‌شود.

۱.۳ طرح آمارگیری نیروی کار

طرح آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر از سال ۱۳۵۱ به صورت سالانه به جز سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ در سراسر کشور توسط مرکز آمار ایران اجرا شده است. هدف اصلی از تهیه و اجرای این طرح، فراهم آوردن زمینه اطلاعاتی مناسب از ویژگی‌های کارگاه‌های صنعتی برای برنامه‌ریزی توسعه‌ی صنعتی، اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و ارزیابی نتایج حاصل از اجرای برنامه‌های توسعه‌ی صنعتی و سیاست‌های اقتصادی است.

در طرح آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، اطلاعات مربوط به کارگاه‌های صنعتی از طریق پرسش‌نامه و توسط عوامل اجرایی طرح (معاونت آمار و اطلاعات سازمان برنامه و بودجه استان‌ها) جمع‌آوری می‌شود. پرسش‌نامه به صورت مصاحبه‌ی مستقیم با مسئول یا مدیر کارگاه صنعتی (واحد آماری) یا به صورت پستی، ایمیل و دورنگار گردآوری و ثبت می‌شود. فهرست مربوط به جامعه‌ی آماری این طرح نیز با استفاده از بانک‌های اطلاعاتی اداری و ثبتی بهنگام می‌شود. طبق تعاریف طرح، کارگاه صنعتی مکان ثابتی است که در آن مجموعه‌ای از سرمایه و نیروی کار به منظور تولید یک یا چند محصول صنعتی به کار گرفته شده است. جامعه‌ی آماری این طرح شامل تمامی کارگاه‌های صنعتی واقع در نقاط شهری و روستایی کشور است که در سال مورد نظر آمارگیری، متوسط تعداد کارکنان آن‌ها ۱۰ نفر و بیشتر بوده است. شاغلان کارگاه‌های صنعتی، تمامی شاغلانی هستند که در داخل یا خارج کارگاه به صورت تمام وقت یا پاره وقت، خواه با مزد و حقوق یا بدون مزد و حقوق (مالکان و شرکای فعال و کارکنان فامیلی بدون مزد)، برای کارگاه کار می‌کنند. کارآموزانی که در کارگاه آموزش می‌بینند جزء کارکنان محسوب نمی‌شوند.

روش آمارگیری در این طرح برای کارگاه‌های صنعتی ۵۰ نفر کارکن و بیشتر، به صورت سرشماری و برای کارگاه‌های صنعتی دارای ۱۰ تا ۴۹ نفر کارکن به صورت نمونه‌گیری است. علی‌رغم ارائه‌ی اطلاعات مفید، این طرح آمارگیری از سال ۱۳۸۲ تاکنون اطلاعات مربوط به کارگاه‌های صنعتی کمتر از ۱۰ نفر کارکن را گردآوری نکرده است. از این رو، در این پژوهش به منظور برآورد تعداد کارگاه‌های خرد و کوچک (۱ تا ۵۰ نفر

و محصولات، دشواری تأمین مالی از بانک‌ها، و بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر کسب و کار را نامناسب‌ترین مؤلفه‌های محیط کسب و کار کشور نسبت به سایر مؤلفه‌ها ارزیابی کرده‌اند [۱۲]. در مطالعاتی نیز به تجربیات کشورها در زمینه‌ی برنامه‌ها و سیاست‌های مورد استفاده در حمایت از SMEها در کشورهایی مانند آلمان و ترکیه پرداخته شده است [۱۵، ۱۷]. تمیزی فر و همکاران [۵] به ارائه‌ی راهکارهایی جهت تسهیل دسترسی SMEها به خدمات بانکی در کشور و اولویت‌بندی آن‌ها پرداخته‌اند. نتایج آن‌ها نشان داد که راهکارهای ارتقای دسترسی SMEها به خدمات بانکی در سه دسته‌ی راهکارهای مربوط به بانک، راهکارهای مربوط به SMEها و راهکارهای سطح کلان دسته‌بندی می‌شود. طبق اولویت‌بندی انجام شده، راهکارهای اصلاح نظام اعتبارسنجی، ایجاد صندوق‌های تخصصی کارآفرینی بانکی، کاهش هزینه‌های عملیاتی و اداری بانک‌ها و ایجاد بانک‌های تخصصی کسب و کارهای خرد دارای بالاترین درجه‌ی اهمیت از منظر خبرگان شناخته شدند.

حجم مطالعات خارجی که به بررسی جایگاه و وضعیت SMEها پرداخته‌اند، بسیار است و سالانه گزارش‌های متعددی در این حوزه توسط کشورها ارائه می‌شود که از آن میان می‌توان به گزارش بانک جهانی در مورد وضعیت SMEها در مالزی [۲۹]، گزارش سالانه‌ی دولت کانادا [۲۵]، گزارش سالانه‌ی وزارت بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط دولت هند [۲۶]، گزارش سالانه‌ی اروپا [۲۳]، گزارش سالانه‌ی آسیا و اقیانوسیه [۲۱] و گزارش سازمان همکاری و توسعه‌ی اقتصادی [۲۸] اشاره داشت. از این رو، در بخش ۴ مقاله سعی شده است تا جایگاه SMEها در منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه و اتحادیه‌ی اروپا به تفصیل مورد بررسی قرار گیرد تا بتوان مقایسه‌ای از وضعیت SMEها در کشورهای منتخب جهان و ایران داشت.

۳ روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش مبتنی بر تحلیل و استخراج داده‌های موجود در کشور و مقایسه‌ی نتایج آن با سایر کشورهای منتخب است. برای این منظور، نتایج پژوهش‌های گذشته و نتایج حاصل از این پژوهش با به‌کارگیری داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران در بازه‌ی زمانی ۱۰ ساله برای برآورد و روش هموارسازی نمایی برای پیش‌بینی نتایج مورد نظر استفاده شده است. از این رو، در این بخش ابتدا توضیحاتی در ارتباط با داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران و ضعف طرح آمارگیری از

سال متوالی، ۵۵ درصد است. لازم به ذکر است که انجام بهینه‌ی نمونه‌گیری چرخشی، مستلزم به‌کارگیری نمونه‌ی پایه است. منظور از نمونه‌ی پایه، نمونه‌ای است که می‌توان از آن برای تأمین نیازهای چند آمارگیری یا چند دوره از یک آمارگیری، زیرنمونه‌هایی انتخاب کرد. چارچوب نمونه‌گیری مرحله‌ی اول، از فصل بهار سال ۱۳۹۷، چهارمین نمونه‌ی پایه‌ی آمارگیری‌های خانواری است. نمونه‌ی پایه، واحدهای نمونه‌گیری مرحله‌ی اول (خوشه‌ها) را شامل می‌شود. هر خوشه، شامل یک بلوک/آبادی، بخشی از یک بلوک/آبادی بزرگ یا در مواردی مجموعه‌ای از چند بلوک/آبادی کوچک است که بر اساس اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ ایجاد شده است. برای دستیابی به برآوردهای موردنظر، باید داده‌های مربوط به هر یک از خانوارهای نمونه و اعضای آن‌ها به‌درستی وزن‌دهی شوند. وزن‌دهی در سه مرحله‌ی «اعمال وزن پایه (عکس احتمال انتخاب)»، «تعدیل وزن برای بی‌پاسخی» و «تعدیل وزن بر اساس پیش‌بینی‌های جمعیتی» انجام می‌شود. وزنی که پس از اعمال مراحل اول و دوم وزن‌دهی به دست می‌آید، بیانگر این است که «هر خانوار نمونه، نماینده‌ی چند خانوار در جامعه‌ی چارچوب» است و وزنی که پس از اعمال هر سه مرحله‌ی وزن‌دهی به دست می‌آید، تعیین می‌کند که «هر فرد نمونه، نماینده‌ی چند نفر در جامعه» است. پس از وزن‌دهی، برآورد تعداد از جمع وزن‌ها و برآورد نرخ از تقسیم برآوردهای تعداد به دست می‌آید. شایان ذکر است که بر اساس بررسی‌های انجام‌شده و به دلیل تحولات اجتماعی صورت گرفته در زمینه‌ی سن ورود به بازار کار در سال‌های اخیر در کشورهای مختلف، حداقل سن ۱۵ سال برای بررسی شاخص‌های کلیدی بازار کار در نظر گرفته شده است. از این‌رو، از فصل بهار ۱۳۹۸ شاخص‌های عمده‌ی بازار کار کشور بر اساس جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر محاسبه و ارائه شده است. افراد ۱۵ ساله و بیشتر که در طول هفته‌ی مرجع، طبق تعریف کار، حداقل یک ساعت کار کرده و یا بنا به دلایلی به‌طور موقت کارشان را ترک کرده باشند، افرادی که بدون دریافت مزد برای یکی از اعضای خانوار خود که با وی نسبت خویشاوندی دارند، کار می‌کنند (کارکنان فامیلی بدون مزد)، کارآموزانی که در دوره‌ی کارآموزی فعالیت در ارتباط با فعالیت مؤسسه‌ی محل کارآموزی انجام می‌دهند، یعنی به‌طور مستقیم در تولید کالا یا ارائه‌ی خدمات سهم هستند، محصلانی که در هفته‌ی مرجع مطابق تعریف، کار کرده‌اند و تمام افرادی که در نیروهای مسلح به‌صورت کادر دائم یا موقت خدمت می‌کنند (نیروهای مسلح شامل پرسنل کادر، درجه‌داران و سربازان وظیفه‌ی نیروهای نظامی و انتظامی) از جمله گروه‌های افراد شاغل محسوب می‌شوند. در این

کارکن) بخش خصوصی کشور و تعداد شاغلان آن از طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران استفاده شده است که توضیحات تفصیلی این طرح در ادامه آمده است.

طرح آمارگیری نیروی کار اولین بار در سال ۱۳۸۴ آغاز شد و از آن زمان تاکنون در ماه میانی هر فصل اجرا شده است. طرح آمارگیری نیروی کار با هدف شناخت ساختار و وضعیت جاری نیروی کار و تغییرات آن اجرا می‌شود. این هدف از طریق برآورد شاخص‌های فصلی و سالانه‌ی نیروی کار در سطح کل کشور و استان‌ها، برآورد تعداد سالانه در سطح کل کشور و استان‌ها، برآورد تغییرات فصلی و سالانه‌ی شاخص‌های نیروی کار در سطح کل کشور و استان‌ها و برآورد تغییرات سالانه‌ی شاخص‌های نیروی کار در سطح استان‌ها تأمین می‌شود. جامعه‌ی تحت پوشش طرح آمارگیری نیروی کار مجموعه افرادی است که عضو خانوارهای معمولی ساکن یا گروهی در نقاط شهری یا روستایی کشور هستند. از این‌رو، این طرح اعضای خانوارهای معمولی غیر ساکن و اعضای خانوارهای مؤسسه‌ای را پوشش نمی‌دهد. زمان آمارگیری در هر فصل، سومین هفته‌ی تقویمی ماه میانی و هفته‌ی بعدازآن، یعنی هفته‌ی پس از هفته‌ی مرجع است. به این ترتیب که اگر در سومین هفته‌ی تقویمی ماه به خانوار مراجعه شود، پرسش‌نامه‌ها با در نظر گرفتن دومین هفته‌ی تقویمی به‌عنوان هفته‌ی مرجع تکمیل می‌شوند و در صورتی که مراجعه به خانوار در چهارمین هفته‌ی ماه انجام گیرد، سومین هفته‌ی ماه، هفته‌ی مرجع در نظر گرفته می‌شود. در آمارگیری نیروی کار، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای طبقه‌بندی‌شده استفاده می‌شود که واحد نمونه‌گیری مرحله‌ی اول، خوشه و واحد نمونه‌گیری مرحله‌ی دوم، گروهی شامل سه خانوار معمولاً مجاور است. در این طرح، علاوه بر برآورد سطوح، برآورد تغییرات نیز موردنظر است. از این‌رو، از روش نمونه‌گیری چرخشی نیز استفاده می‌شود. نمونه‌گیری چرخشی با ثابت نگه‌داشتن بخشی از واحدهای نمونه بین دو فصل آمارگیری و تغییر بقیه‌ی واحدها، به بهترین نحو، امکان برآورد سطوح و تغییرات را فراهم می‌کند. در آمارگیری نیروی کار از الگوی چرخش ۲-۲-۲ استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، طی دوره‌ی نمونه‌ی پایه^۵، از هر خانوار نمونه حداکثر چهار بار آمارگیری به عمل می‌آید. به این ترتیب، خانوار دو فصل متوالی در نمونه است، سپس به‌طور موقت برای دو فصل متوالی از نمونه خارج می‌شود و مجدد برای دو فصل متوالی به نمونه بازمی‌گردد و پس از آن تا انتهای سال‌های مربوط به دوره‌ی نمونه‌ی پایه از نمونه خارج می‌شود. به این ترتیب، میزان تداخل نمونه بین دو فصل متوالی و دو فصل یکسان از دو سال متوالی، ۵۰ درصد و بین دو

⁵Master Sample

را به مشاهدات اخیر اختصاص داده و هر چه مشاهدات دورتر شوند، وزن‌ها به‌صورت نمایی کاهش می‌یابند. این روش، علاوه بر سری‌های زمانی واریانس همسان، در سری‌های زمانی واریانس ناهمسان نیز کاربرد دارد [۲۰، ۳]. روش هموارسازی نمایی تکی برای پیش‌بینی سری‌های زمانی که روند و الگوی فصلی ندارند، استفاده می‌شود و معادله‌ی آن به‌صورت رابطه‌ی (۱) می‌باشد:

$$\begin{aligned} S_t &= \alpha Y_t + (1 - \alpha)S_{t-1} = \alpha Y_t + (1 - \alpha)[\alpha Y_{t-1} + (1 - \alpha)S_{t-2}] \\ &= \alpha Y_t + (1 - \alpha)\alpha Y_{t-1} + (1 - \alpha)^2 \alpha Y_{t-2} + \dots \\ &\quad + (1 - \alpha)^{t-1} \alpha Y_1 + (1 - \alpha)^t S_0; \quad 0 \leq \alpha \leq 1; \\ \hat{Y}_t &= S_{t-1}; \end{aligned} \quad (1)$$

که در آن S_t نشان‌دهنده‌ی مقدار هموارشده در زمان t ، α پارامتر هموارسازی (مشخص‌کننده‌ی نرخ تغییر وزن)، Y_t مقدار واقعی سری در زمان t ، \hat{Y}_t مقدار برازش‌شده در زمان t هستند. برای محاسبه‌ی تخمین اولیه از مقدار هموارشده‌ی سری در زمان صفر، از رابطه‌ی $S_0 = \bar{Y} = \frac{\sum_{t=1}^n Y_t}{n}$ برای $n \leq 6$ استفاده می‌شود.

هموارسازی نمایی دوگانه برای مواقعی که مقادیر سری زمانی دارای روند بوده اما الگوهای فصلی در آن مشاهده نشود، به کار گرفته می‌شود. اگرچه سری‌های زمانی به‌طور معمول شامل نوسانات تصادفی هستند، اما ممکن است مقادیر سری نشان‌دهنده‌ی حرکات و انتقال‌های تدریجی به مقادیری نسبتاً بالاتر یا پایین‌تر در طول یک مدت‌زمان طولانی باشد و در حالتی که نمودار سری چنین رفتاری را نشان دهد نشان از وجود الگوی روند در آن است. اگر نمودار سری نشان‌دهنده‌ی روند باشد می‌توان انتظار داشت که این روش بهتر از هموارسازی نمایی تکی خواهد بود. بنابراین در صورت وجود روند، هموارسازی نمایی ساده نیاز به برخی تعدیلات و اضافه کردن دومین پارامتر هموارسازی و متعاقباً معادله‌ای برای محاسبه‌ی روند دارد. این روش دارای یک جزء سطح و یک جزء روند در هر مرحله و در نتیجه دو پارامتر (α, β) است که معادله‌ی آن به‌صورت رابطه‌ی (۲) می‌باشد:

$$\begin{aligned} L_t &= \alpha Y_t + (1 - \alpha)[L_{t-1} + T_{t-1}], \quad 0 \leq \alpha \leq 1; \\ T_t &= \beta[L_t + L_{t-1}] + (1 - \beta)T_{t-1}, \quad 0 \leq \beta \leq 1; \\ \hat{Y}_t &= L_{t-1} + T_{t-1}; \end{aligned} \quad (2)$$

که در آن L_t نشان‌دهنده‌ی سطح در زمان t ، α پارامتر وزن مربوط به سطح، β پارامتر وزن مربوط به روند، Y_t مقدار واقعی سری در

آمارگیری، وضع شغلی افراد در ۱۰ رده‌ی کارفرما، کارکن مستقل، کارکن فامیلی بدون مزد، مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی، مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی، مزد و حقوق‌بگیر بخش تعاونی، کارآموز بخش عمومی با مزد، کارآموز بخش عمومی بدون مزد، کارآموز بخش خصوصی با مزد و کارآموز بخش خصوصی بدون مزد مورد پرسش قرار می‌گیرد. تعداد کارکنان محل کار افراد شاغل نیز در ۵ رده‌ی ۱ تا ۴ نفر، ۵ تا ۹ نفر، ۱۰ تا ۱۹ نفر، ۲۰ تا ۴۹ نفر و ۵۰ نفر و بیشتر مشخص می‌شود. با توجه به دو پرسش مذکور، تعداد شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) و سهم شاغلان این کارگاه‌ها به‌راحتی با استفاده از داده‌های آمارگیری نیروی کار قابل حصول است. برای محاسبه‌ی مقدار تقریبی میانگین با استفاده از فراوانی‌های مشاهده‌شده از فرمول $\mu_x = \frac{\sum_i f_i x_i}{n}$ استفاده شده است که در آن f_i نشان‌دهنده‌ی فراوانی مشاهده‌شده در هر رده، x_i نشان‌دهنده‌ی مرکز هر رده و n تعداد کل یا همان مجموع فراوانی‌های مشاهده‌شده است. در محاسبات انجام‌شده، یک‌بار برای محاسبه‌ی متوسط تعداد شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک و باری دیگر برای محاسبه‌ی تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی از فرمول میانگین بر اساس فراوانی‌ها استفاده شده است. از مجموع حاصل ضرب فراوانی‌های مشاهده‌شده در مرکز رده‌ی تعداد کارکنان کمتر از ۵۰ نفر و تقسیم آن بر تعداد کل فراوانی‌های مشاهده‌شده در تمام رده‌ها (تعداد کل شاغلان بخش خصوصی حاصل از داده‌های آمارگیری نیروی کار) می‌توان به‌طور تقریبی میانگین تعداد شاغلان در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) را برآورد کرد. به‌طور مجدد با استفاده از فرمول مذکور و از تقسیم فراوانی‌های مشاهده‌شده یا همان تعداد شاغلان در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) بر میانگین تعداد شاغلان در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) می‌توان برآوردی از تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی به دست آورد.

۲.۳ مدل هموارسازی نمایی

هموارسازی به‌منظور شناخت بهتر الگو و روند در سری‌های زمانی استفاده و موجب حذف اثرات تصادفی می‌شود. به‌طورکلی، روش‌های هموارسازی را می‌توان به دو گروه روش‌های میانگین متحرک و روش‌های هموارسازی نمایی دسته‌بندی کرد. هموارسازی نمایی از جمله روش‌های آماری پرکاربرد برای پیش‌بینی بر مبنای مشاهدات اخیر در یک مجموعه داده از سری‌های زمانی می‌باشد. این روش، وزن بیشتری

زمان t ، مقدار برآزش شده در زمان t (یا پیش‌بینی یک گام جلوتر در زمان t) هستند. رابطه‌ی سطح نشان‌دهنده‌ی تخمین هموارشده از مقدارهای داده‌ها در پایان هر دوره و معادله‌ی روند تخمین هموارشده‌ی از میانگین رشد در پایان هر مرحله است. انتخاب مقدارهای کوچک α به این معنی است که مشاهدات آخر نقش کم‌تری در پیش‌بینی نسبت به سایر مقدارها دارد. محاسبه‌ی سطح و روند اولیه در زمان t نیازمند برآورد مدل رگرسیون خطی برای داده‌های سری زمانی موردنظر در برابر زمان است. در این حالت عرض از مبدأ این رگرسیون، تخمین اولیه از جزء سطح و شیب این مدل نیز تخمین اولیه از جزء روند می‌باشد [۲۰، ۳]. فاصله‌ی اطمینان $(1 - \alpha)\%$ برای پیش‌بینی k گام به جلو از رابطه‌ی $\hat{Y}_{t+k} \pm z_{\alpha} \times \sqrt{Var(e_{t+k})}$ به دست می‌آید که در آن واریانس خطای پیش‌بینی k گام به جلو از رابطه‌ی $Var(e_{t+k}) = [1 + (k - 1)\alpha^2]Var(e_t)$ محاسبه می‌شود و $Var(e_t)$ واریانس خطای یک گام جلوتر در زمان t است.

جدول ۱. جایگاه MSMEها در آسیا برحسب درصد [۲۱]

کل	جنوب	جنوب غرب	غرب	سهم MSMEها از کل بنگاه‌ها
شرق آسیا	۹۸	۹۶٫۶	۹۹٫۲	۹۶٫۶
شرق آسیا	۶۶٫۴	۷۶٫۶	۵۱٫۸	۵۵٫۸
جنوب آسیا	۴۱٫۲	۱۷٫۷	۴۱٫۵	۲۸
شرق آسیا	۱۳٫۳	۳۷٫۴	۲۸٫۳	۲۶٫۳
جنوب آسیا	۱۲٫۳	۱۲٫۵	۳۳٫۱	۲۲

۴ مقایسه‌ی وضعیت SMEها در اقتصاد ایران و کشورهای منتخب

در این بخش، به بررسی جایگاه MSMEها در میان کل بنگاه‌ها، میزان اشتغال و نقش این بنگاه‌ها در اقتصاد و صادرات و میزان برخورداری آن‌ها از تسهیلات بانکی در برخی کشورهای منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه، و اتحادیه‌ی اروپا و مقایسه‌ی آن با ایران می‌پردازیم.

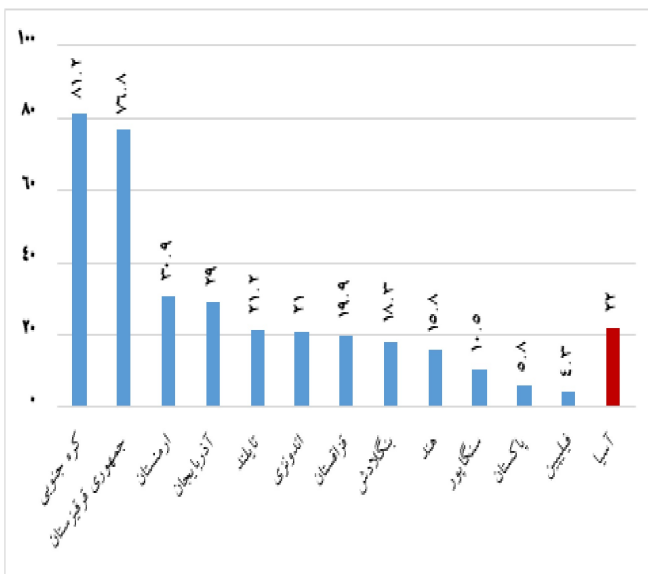
۴ مقایسه‌ی وضعیت SMEها در اقتصاد ایران و کشورهای منتخب

در این بخش، به بررسی جایگاه MSMEها در میان کل بنگاه‌ها، میزان اشتغال و نقش این بنگاه‌ها در اقتصاد و صادرات و میزان برخورداری آن‌ها از تسهیلات بانکی در برخی کشورهای منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه، و اتحادیه‌ی اروپا و مقایسه‌ی آن با ایران می‌پردازیم.

۱۰۴ آسیا و اقیانوسیه

جدول ۱، جایگاه MSMEها در آسیا را نشان می‌دهد. در این جدول، جنوب شرق آسیا کشورهای ویتنام، سنگاپور، فیلیپین، مالزی، جمهوری دموکراتیک لائوس، اندونزی، کامبوج و برونئی دارالسلام را دربردارد. جنوب آسیا شامل کشورهای بنگلادش، هند، نپال، پاکستان و سریلانکا است. غرب و مرکز آسیا نیز شامل کشورهای ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان است. در جدول ۱، رده‌بندی MSMEها به تعاریف ملی کشورها اشاره دارد که به برخی از آن‌ها در بخش ۲ اشاره شده است.

بر اساس نتیجه‌های ارائه‌شده در جدول ۱، به‌طورکلی بیش از ۹۶ درصد بنگاه‌ها در آسیا به MSMEها اختصاص دارند به‌طوری‌که حدود ۵۶ درصد از اشتغال، ۲۸ درصد از اقتصاد، و بیش از ۲۶ درصد صادرات این منطقه را دربردارند. میزان برخورداری این بنگاه‌ها از

شکل ۱. مقایسه‌ی سهم SMEها از تسهیلات بانکی [۲، ۲۱]

شکل ۱ نشان می‌دهد که سهم SMEها از کل تسهیلات بانکی در کشورهای منتخب متفاوت است به‌طوری‌که بیشترین میزان برخورداری SMEها از تسهیلات بانکی با حدود ۸۱ درصد و ۷۷ درصد به ترتیب مربوط به کره جنوبی و جمهوری قرقیزستان بوده است. در مقابل، کشورهای همچون پاکستان و فیلیپین از کمبود دسترسی به منابع مالی رنج می‌برند و میزان برخورداری این بنگاه‌ها از تسهیلات بانکی زیر ۶ درصد است که در مقایسه با آسیا این میزان ناچیز است.

۲.۴ اتحادیه‌ی اروپا

همان‌طور که پیش‌ازین نیز اشاره شد، طبق تعریف کمیسیون اروپا، بنگاه‌هایی که کمتر از ۲۵۰ کارکن و گردش مالی سالانه کمتر از ۵۰ میلیون یورو یا ترانزنامه‌ی کمتر از ۴۳ میلیون یورو دارند، جزء SMEها در نظر گرفته می‌شوند، اما در گزارش‌های سالانه‌ی منتشرشده از سوی اتحادیه‌ی اروپا تنها از تعریف SME بر مبنای تعداد کارکنان استفاده شده است. در میان SMEها، بنگاه‌هایی که کمتر از ۱۰ نفر کارکن دارند، به‌عنوان بنگاه‌های خرد شناسایی می‌شوند. بنگاه‌های کوچک دارای ۱۰ تا ۴۹ نفر کارکن و بنگاه‌های متوسط دارای ۵۰ تا ۲۴۹ کارکن هستند.

به‌طورکلی، ۹۹٫۸ درصد بنگاه‌ها در اتحادیه‌ی اروپا به SMEها اختصاص دارند به‌طوری‌که حدود ۶۴ درصد از اشتغال، حدود ۵۲ درصد از ارزش‌افزوده و بیش از ۳۷ درصد صادرات اروپا را دربردارند. علاوه بر آن، ۴۷ درصد از تأمین مالی SMEها در اتحادیه‌ی اروپا توسط نظام بانکی تأمین می‌شود (جدول ۳).

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که اکثر کشورهای مذکور در مقایسه با ۲۷ کشور اتحادیه‌ی اروپا، سهم بیشتری از اشتغال و ارزش‌افزوده در سال ۲۰۲۰ را به خود اختصاص داده‌اند. تنها موارد استثنا مربوط به SMEهای اوکراین، مولداوی و بریتانیا است که سهم کمتری از اشتغال را در مقایسه با SMEهای اتحادیه‌ی اروپا داشته‌اند. SMEها در آلبانی، ایسلند و ترکیه سهم بیشتری از اشتغال را در مقایسه با SMEهای اتحادیه‌ی اروپا به خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر آن، سهم ارزش‌افزوده‌ی تولیدشده توسط SMEها در تمام کشورهای منتخب به‌جز ترکیه، نسبت به اتحادیه‌ی اروپا بیشتر بوده است، گرچه این تفاوت در مورد ترکیه ناچیز است [۲۳].

جدول ۳. وضعیت SMEها در اتحادیه‌ی اروپا در سال ۲۰۲۲ [۲۳، ۲۷]

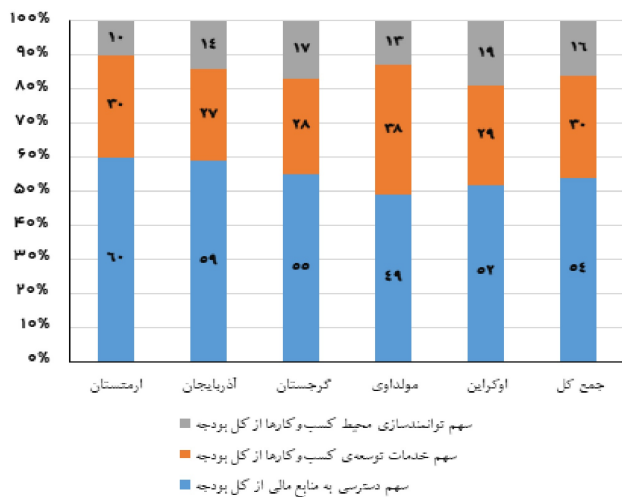
تعداد بنگاه‌ها (میلیون)	سهم بنگاه‌ها (درصد)	تعداد اشتغال (میلیون)	سهم اشتغال (درصد)	ارزش‌افزوده (میلیارد یورو)	سهم ارزش‌افزوده (درصد)	سهم تسهیلات بانکی (درصد)	سهم صادرات (درصد)
۲۴٫۳	۹۹٫۸	۸۴٫۹	۶۴٫۴	۳۹۴۵٫۸	۵۱٫۸	۴۷	۳۷٫۶

مقایسه‌ی وضعیت SMEها در برخی کشورهای منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه نشان می‌دهد که سهم SMEها از تولید ناخالص داخلی^۶ (GDP) در کشورهایی همچون اندونزی، کامبوج، سریلانکا و ویتنام به بیش از ۵۰ درصد نیز می‌رسد. بیشترین میزان اشتغال ایجادشده توسط SMEها مربوط به کشور اندونزی و هند بوده است به‌طوری‌که این بنگاه‌ها ۴۹ درصد از صادرات کشور هند را دربردارند (جدول ۲).

جدول ۲. مقایسه‌ی وضعیت SMEها در برخی کشورهای آسیا و

کشور	اقیانوسیه [۲۲]		
	سهم SMEها از GDP (درصد)	سهم SMEها از صادرات (درصد)	اشتغال ایجادشده توسط SMEها (میلیون)
تایلند	۳۵	۱۲	۱۲٫۵
اندونزی	۵۷	۱۶	۱۱۹٫۵
هند	۳۰	۴۹	۱۱۰
فیجی	۱۸	۲۵	۰٫۰۷
فیلیپین	۳۳	۲۵	۵٫۴
سریلانکا	۵۲	—	۲٫۲۵
نپال	۲۲	—	۲٫۷
پاکستان	۴۰	—	۳۰٫۵
کامبوج	۵۸	۱۰	۴۰
مغولستان	۱۸	۲٫۳۰	۰٫۶
ویتنام	۵۰	۲۰	۷۰٪ از اشتغال کل

^۶Gross Domestic Product

شکل ۳. حمایت اتحادیه‌ی اروپا از SMEها در کشورهای شراکت شرقی در سال ۲۰۲۲ [۲۴]

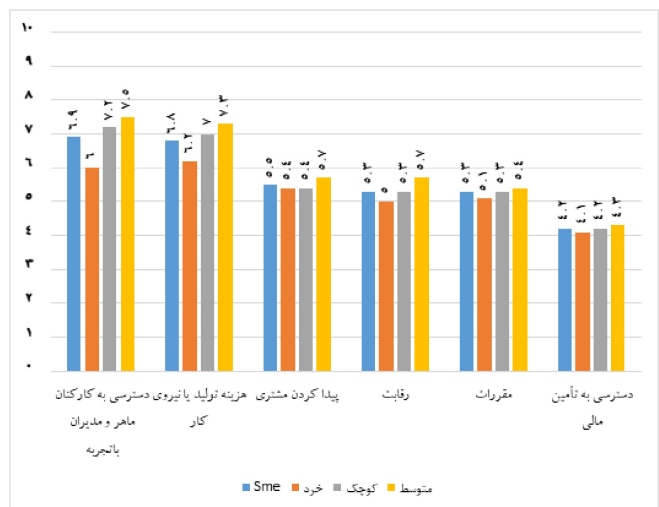
با توجه به شکل ۳، حمایت‌های مالی اتحادیه‌ی اروپا از ۵ کشور اوکراین، مولداوی، گرجستان، آذربایجان و ارمنستان حاکی از آن است که بیش از نیمی از کل بودجه‌ی حمایت از SMEها در این کشورها به دسترسی به منابع مالی از قبیل وام‌های اعطایی بانک‌های ملی، تأمین مالی خرد برای مشاغل خانگی، کمک‌های مالی بلاعوض به SMEها، آموزش کارکنان بانک‌های ملی برای خدمت‌رسانی بهتر به SMEها و مهارت‌آموزی در زمینه‌ی مالی به SMEها اختصاص یافته است به طوری که بیشترین میزان این حمایت در کشورهای ارمنستان و آذربایجان (حدود ۶۰ درصد) بوده است. خدمات توسعه‌ی کسب و کارها با دربرداشتن ۳۰ درصد از کل بودجه‌ی تخصیص یافته، به عنوان دومین عامل مهم مورد حمایت در این کشورها بوده است که شامل ارائه‌ی مشاوره و آموزش مستقیم به SMEها، آموزش و ظرفیت‌سازی در سازمان‌های ملی حمایت از کسب و کارها، ایجاد مراکز رشد کسب و کارهای نوپا، توسعه‌ی خوشه‌های کسب و کار، حمایت دولت‌ها در شناسایی بازارهای نوپا و ایجاد ظرفیت در سازمان‌های حمایت از صادرات است [۲۴].

۱.۲.۴ ایران

در این بخش، اطلاعات مربوط به تعداد کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط، ارزش افزوده‌ی تولیدشده توسط آن‌ها، موانع SMEها و سهم آن‌ها از تسهیلات بانکی کشور ارائه شده است. علاوه بر آن، تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی کشور (کمتر از ۵۰ نفر کارکن)

جدول ۴. مقایسه‌ی وضعیت SMEها در اتحادیه‌ی اروپا و کشورهای منتخب در سال ۲۰۲۰ برحسب درصد [۲۳]

کشور	تعداد بنگاه‌ها	اشتغال	ارزش افزوده
آلبانی	۹۹٫۸	۸۱٫۲	۷۴
ارمنستان	۹۹٫۸	۶۸٫۶	۶۳٫۴
بوسنی و هرزگوین	۹۹٫۶	۶۹٫۶	۶۴٫۲
ایسلند	۹۹٫۸	۷۵٫۳	۷۲٫۹
مولداوی	۹۸٫۶	۵۹٫۳	۷۰٫۵
مونته‌نگرو	۹۷	—	۷۷
مقدونیه شمالی	۹۹٫۷	۷۴٫۵	۶۷٫۹
صربستان	۹۹٫۸	۶۵٫۵	۵۸٫۲
ترکیه	۹۹٫۹	۷۳٫۶	۵۱٫۸
اوکراین	۹۹٫۹	۶۳٫۹	۵۵٫۸
بریتانیا	۹۹٫۷	۵۳٫۵	۴۹٫۸
اتحادیه‌ی اروپا	۹۹٫۸	۶۴٫۲	۵۲٫۴

شکل ۲. مقایسه‌ی سهم مشکلات و چالش‌های SMEها در اتحادیه‌ی اروپا [۲۳] در شکل ۲، ارزیابی SMEهای اروپا در مورد

اهمیت مسائل و چالش‌هایی که با آن‌ها روبه‌رو هستند، بر مبنای مقیاس صفر تا ۱۰ مشاهده می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که دسترسی به کارکنان ماهر و مدیران باتجربه و هزینه‌ی تولید یا نیروی کار به عنوان مهم‌ترین مشکلات و چالش‌های SMEها و دسترسی به تأمین مالی به عنوان کم‌اهمیت‌ترین چالش در میان SMEهای اروپا اظهار شده است [۲۳].

و تعداد شاغلان آن‌ها با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار هموارسازی نمایی دوگانه پیش‌بینی شده است. طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ برآورد و مقادیر آن‌ها با استفاده از روش

جدول ۵. تعداد کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر به تفکیک اندازه‌ی بنگاه [۸]

سال	نفر ۱۰-۴۹	نفر ۵۰-۹۹	نفر ۱۰۰ و بیشتر	جمع بنگاه‌های کوچک و متوسط	جمع کل بنگاه‌ها	سهم کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط (درصد)
۱۳۹۵	۲۴,۹۸۱	۳,۳۳۲	۲,۹۹۵	۲۸,۳۱۳	۳۱,۳۰۹	۹۰,۴۳
۱۳۹۶	۲۴,۱۶۲	۳,۱۵۴	۳,۰۱۶	۲۷,۳۱۶	۳۰,۳۳۲	۹۰,۰۶
۱۳۹۷	۲۳,۰۶۰	۳,۱۶۹	۲,۹۴۱	۲۶,۲۲۹	۲۹,۱۷۰	۸۹,۹۲
۱۳۹۸	۲۲,۶۱۴	۳,۳۵۱	۳,۱۸۳	۲۵,۹۶۵	۲۹,۱۴۸	۸۹,۰۸
۱۳۹۹	۲۳,۸۹۷	۳,۱۹۱	۳,۳۱۱	۲۷,۰۸۸	۳۰,۴۰۰	۸۹,۱۱

جدول ۵ نشان می‌دهد که تعداد کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط افزایش داشته است و در تمام طول دوره‌ی موردبررسی سهم آن‌ها بیش کشور طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ کاهش یافته و سپس در سال ۱۳۹۹ از ۸۹ درصد بوده است [۸].

جدول ۶. ارزش افزوده‌ی فعالیت صنعتی کارگاه‌های ۱۰ نفر کارکن و بیشتر به تفکیک طبقات کارکن [۸]

سال	جمع	نفر ۱۰-۴۹	نفر ۵۰-۹۹	نفر ۱۰۰ و بیشتر	سهم کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط (درصد)
۱۳۹۵	۱,۷۵۶,۳۳۳,۰۰۱	۲۴۰,۱۸۸,۵۰۱	۱۲۴,۲۱۹,۳۹۳	۱,۳۹۱,۹۲۵,۱۰۷	۲۰,۷
۱۳۹۶	۲,۱۶۶,۱۶۲,۶۶۳	۲۸۹,۰۴۸,۰۸۷	۱۴۷,۱۰۰,۳۹۶	۱,۷۳۰,۰۱۴,۱۸۰	۲۰,۱
۱۳۹۷	۳,۱۱۸,۷۴۱,۲۳۱	۴۳۹,۰۸۵,۳۴۳	۲۳۶,۶۱۹,۱۵۰	۲,۴۴۳,۰۳۶,۷۳۸	۲۱,۷
۱۳۹۸	۴,۶۵۰,۹۰۰,۱۷۵	۶۷۷,۸۲۰,۴۵۰	۳۱۹,۸۴۷,۸۷۱	۳,۶۵۳,۲۳۱,۸۵۴	۲۱,۵
۱۳۹۹	۹,۰۵۶,۹۹۲,۳۷۸	۱,۲۱۷,۶۳۳,۶۳۵	۵۴۹,۳۱۵,۹۵۴	۷,۲۹۰,۰۴۲,۷۹۰	۱۹,۵

جدول ۶ نشان می‌دهد که طی دوره‌ی پنج‌ساله ارزش افزوده‌ی کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر افزایش چشم‌گیری داشته است [۸]. اما سهم کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط در طول دوره کاهشی بوده

جدول ۷. برآورد تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی

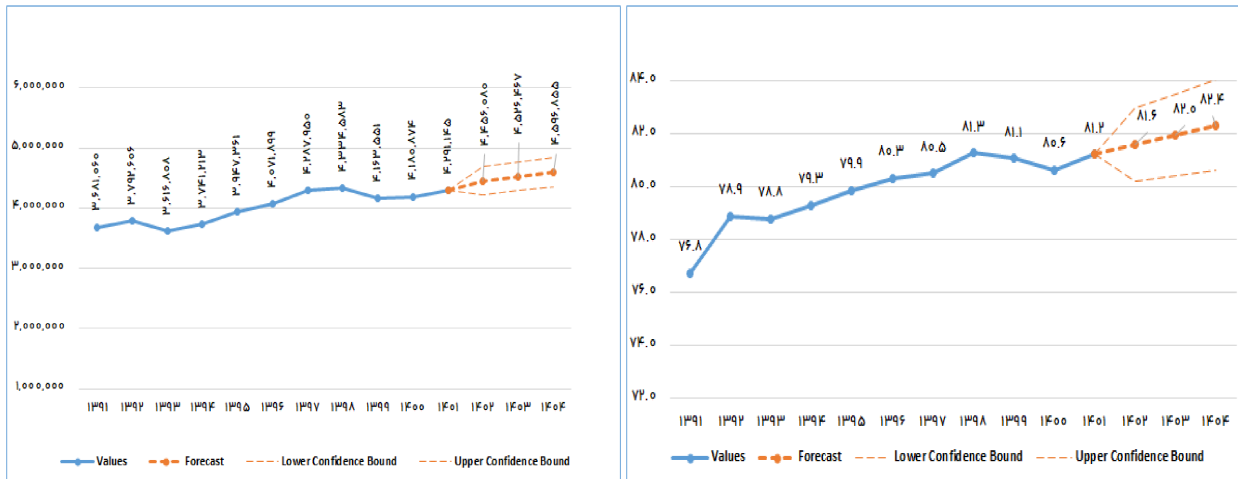
۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
۶,۰۸۴,۰۰۰	۵,۸۹۰,۰۰۰	۵,۶۸۱,۰۰۰	تعداد مشترکین برق صنعتی، کشاورزی و سایر مصارف تجاری
۴,۴۹	۴,۵۲	۴,۵۳	متوسط تعداد شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک
۴,۲۹۱,۱۴۵	۴,۱۸۰,۸۷۴	۴,۱۶۳,۵۵۱	تعداد کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی

داده‌ها برگرفته از گزارش عملکرد وزارت نیرو [۱۹] هستند. اعداد این موارد با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار [۱۰] استخراج شده است.

همان‌طور که پیش‌ازاین نیز توضیح داده شد، یکی از اهداف این پژوهش برآورد تعداد کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) بخش خصوصی در کشور بر اساس داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار است. برای صحت ادعای خود، مقایسه‌ای بین تعداد مشترکین برق صنعتی، کشاورزی و سایر مصارف تجاری ارائه‌شده توسط وزارت نیرو و برآورد ارائه‌شده از تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) انجام شد.

کسر شود، می‌توان مقایسه‌ای بین عدد به‌دست‌آمده با برآورد تعداد کل کارگاه‌های کشور انجام داد. با استفاده از نتایج استخراج‌شده از طرح آمارگیری نیروی کار در سال ۱۳۹۹، تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی ۴,۱۶۳,۵۵۱ برآورد شده است که این رقم نزدیک به نتایج ارائه‌شده بر اساس تعداد مشترکین برق است (جدول ۷).

نفر کارکن) بخش خصوصی کشور بر اساس داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران انجام داده‌ایم. به‌طور مثال در سال ۱۳۹۹، بر اساس داده‌های موجود در سالنامه‌ی آماری مرکز آمار ایران، ۶,۵۰۱ کارگاه صنعتی ۵۰ نفر کارکن و بیشتر و ۲۴۱ کارگاه صنعتی عمومی وجود دارد که اگر از ۵,۶۸۱,۰۰۰ مشترک برق صنعتی، کشاورزی و تجاری

شکل ۴. پیش‌بینی تعداد کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) بخش خصوصی و سهم شاغلان آن‌ها (درصد)

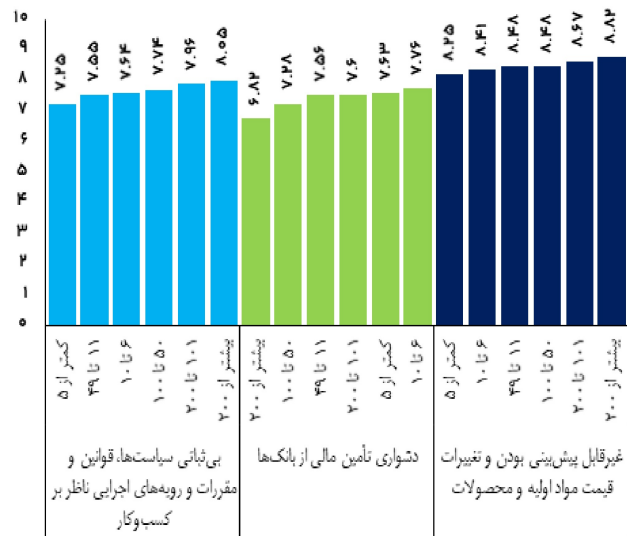
جدول ۸. تعداد و سهم شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک

۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
۲۳,۷۱۵,۸۱۰	۲۳,۴۴۷,۴۵۲	۲۳,۲۶۳,۰۴۷	تعداد شاغلان
۱۹,۲۶۵,۹۹۰	۱۸,۹۱۰,۰۸۹	۱۸,۸۶۵,۰۱۲	تعداد شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک
۸۱٫۲	۸۰٫۶	۸۱٫۱	سهم شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک

مرکز آمار ایران محاسبه و با استفاده از روش هموارسازی نمایی دوگانه تا سال ۱۴۰۴ پیش‌بینی شده است، نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود انتظار می‌رود سهم شاغلان بخش خصوصی در این کارگاه‌ها تا سال ۱۴۰۴ افزایشی بوده و به رقم ۸۲٫۴ درصد برسد. بهبود محیط کسب‌وکار یکی از مهم‌ترین راهبردهای توسعه‌ی اقتصادی هر کشور به شمار می‌رود. هر چه محیط کسب‌وکار یک کشور شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر و در نتیجه عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه نیز بیشتر می‌شود. شاخص محیط کسب‌وکار عددی بین ۱ تا ۱۰ است که در آن نمره‌ی بیشتر نشان‌دهنده‌ی وضعیت بد کسب‌وکار است. لازم به ذکر است که این شاخص از ادغام اطلاعات حاصل از مؤلفه‌های پیمایشی (۲۸ مؤلفه) و داده‌های مؤلفه‌های آماری (۴۲ مؤلفه) به نسبت ۸۰ و ۲۰ محاسبه‌شده است [۱۲].

شکل ۴ روند تعداد کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) کشور را طی دوره‌ی ۱۰ ساله که با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران محاسبه و با استفاده از روش هموارسازی نمایی دوگانه تا سال ۱۴۰۴ پیش‌بینی شده است، نشان می‌دهد. در شکل ۴، خط پیوسته نشان‌دهنده‌ی برآوردهای مذکور با استفاده از طرح آمارگیری نیروی کار و خط نقطه‌چین نشان‌دهنده‌ی میزان پیش‌بینی همراه با فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد است. همان‌طور که مشاهده می‌شود انتظار می‌رود تعداد این کارگاه‌ها تا سال ۱۴۰۴ افزایشی بوده و به رقم ۴,۵۹۶,۸۵۵ برسد. بر اساس داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار، سهم شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) نیز حدود ۸۱ درصد برآورد شده است (جدول ۸). همچنین، شکل ۴ روند سهم شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) کشور را طی دوره‌ی ۱۰ ساله که با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار

شکل ۶ روند سهم SMEها از تسهیلات بانکی کشور طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در طول دوره‌ی موردبررسی، سهم SMEها از تسهیلات بانکی کشور ناچیز است و بعد از سال ۱۳۹۹، تنها ۴٫۵ درصد از کل تسهیلات بانکی کشور به SMEها اختصاص داده شده است. در سال ۱۴۰۱، مبلغ کل تسهیلات اعطایی توسط نظام بانکی کشور ۴۴۴۸ هزار میلیارد تومان بوده است که از میزان تنها ۲۰۰ هزار میلیارد تومان به SMEها اختصاص یافته است. این در حالی است که میزان تسهیلات اعطایی توسط بانک‌ها به این بنگاه‌ها در آسیا ۲۲ درصد (جدول ۱) و در اروپا ۴۷ درصد بوده است (جدول ۳).

شکل ۵. شاخص محیط کسب‌وکار بر اساس سه مانع اصلی کسب‌وکارها در کشور به تفکیک طبقات کارکن (در مقیاس ۱ تا ۱۰) [۱۲]

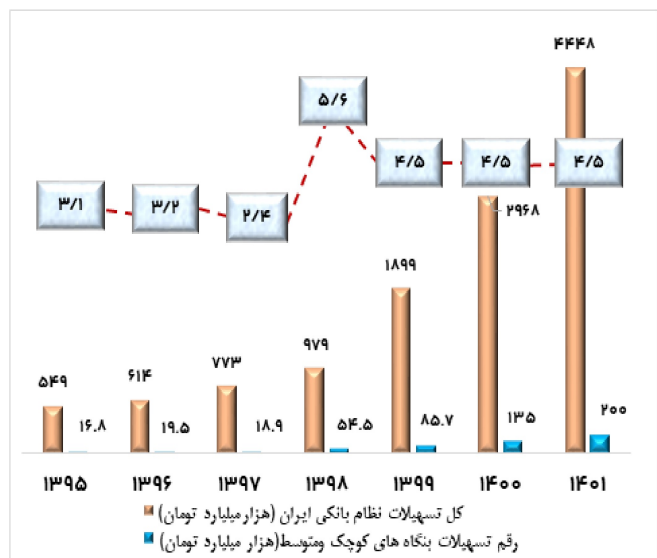
بنگاه‌های کوچک و متوسط نقش به‌سزایی در ایجاد فرصت‌های شغلی، تولید ناخالص داخلی، تولید محصولات داخلی بیشتر و افزایش صادرات ایفا می‌کنند و یکی از عوامل مؤثر در رشد و شکوفایی اقتصاد هستند. از این رو، در کشورهای مختلف توجه ویژه‌ای بر ایجاد این بنگاه‌ها و حمایت از آن‌ها شده است. در پژوهش حاضر، علاوه بر تبیین اهمیت جایگاه SMEها در ساختار نظام اقتصادی و برشمردن چالش‌های اصلی آن‌ها در ایران و برخی کشورها، تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی کشور (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) و تعداد شاغلان آن‌ها برآورد و با استفاده از روش هموارسازی دوگانه پیش‌بینی شده است. به‌طورکلی، عمده نتایج این تحقیق را می‌توان در چهار مؤلفه‌ی اصلی به شرح زیر خلاصه کرد:

۱. تعداد SMEها:

تعداد بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در کشورهای منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه و اتحادیه‌ی اروپا میزان قابل‌توجهی را به خود اختصاص داده‌اند به‌طوری‌که این میزان به ترتیب به بیش از ۹۶ و ۹۹ درصد هم می‌رسد. بر اساس نتایج استخراج‌شده از طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران، تعداد کل کارگاه‌های خرد و کوچک بخش خصوصی (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ روند افزایشی داشته و انتظار می‌رود این روند تا سال ۱۴۰۴ نیز ادامه داشته و تعداد آن‌ها از ۳،۶۸۱،۰۶۰ در سال ۱۳۹۱ به ۴،۵۹۶،۸۵۵ در سال ۱۴۰۴ برسد. علاوه بر آن، سهم SMEها در کارگاه‌های صنعتی طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹، بیش از ۸۹ درصد بوده است.

۲. سهم SMEها از اقتصاد:

شکل ۵، نتیجه‌های برآورد شاخص محیط کسب‌وکار بر اساس سه مانع اصلی کسب‌وکارها در کشور را به تفکیک طبقات کارکن نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، دشواری تأمین مالی دومین مانع کسب‌وکارها در کشور ذکر شده است به‌طوری‌که تأثیر آن در کسب‌وکارهای کمتر از ۱۰ نفر کارکن بیش از باقی کسب‌وکارهاست. علاوه بر آن در سال ۲۰۱۸، ایران در میان ۱۴۰ کشور جهان از نظر شاخص تأمین مالی SMEها در رتبه‌ی ۱۲۷ قرار داشته است درحالی‌که رتبه‌ی کشورهای همچون ترکیه و امارات در این شاخص به ترتیب ۸۶ و ۱۹ بوده است [۱].

شکل ۶. سهم SMEها از تسهیلات بانکی در کشور [۶]

میزان برخورداری SMEها از تسهیلات بانکی با حدود ۸۱ درصد و ۷۷ درصد به ترتیب مربوط به کره جنوبی و جمهوری قرقیزستان بوده است. شواهد موجود در کشور حاکی از آن است که SMEها هنوز به خدمات مالی دسترسی کافی ندارند و میزان تسهیلات اعطایی به SMEها در ایران از ۵۶ درصد در سال ۱۳۹۸ به ۴۵ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است.

با مقایسه آمارها می‌توان اظهار داشت که برنامه‌ی راهبردی به‌منظور توسعه‌ی SMEها بر اساس سازوکارهای مالی شفاف و کارآمد بین دولت و فعالان اقتصادی کشور امری ضروری است. با توجه به این‌که بانک‌ها به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد تأمین مالی SMEها در کشور به حساب می‌آیند، توسعه‌ی الگوی کاربردی در نظام بانکداری و ترغیب آن‌ها به‌منظور حمایت از SMEها، ارائه‌ی نقشه‌ی راه به‌منظور توسعه‌ی راهبرد موفق تأمین مالی و تأکید بر روابط بلندمدت با مشتریان برای ارائه‌ی طیف گسترده‌ای از محصولات مالی و غیرمالی می‌تواند از جمله اقدامات مفید در این زمینه باشد. همچنین، توجه به تجربیات سایر کشورها و نهادهای تخصصی در این زمینه، روش‌ها و سازوکارهای به‌کارگرفته‌شده در تأمین مالی توسط نظام‌های مالی این کشورها، می‌تواند راهگشای توسعه‌ی SMEها در ایران باشد. شایان ذکر است که با وجود اهمیت SMEها، آمارهای مربوط به آن‌ها در کشور محدود است و به‌صورت رسمی و منظم نیز تولید نمی‌شوند، به‌ویژه طرح آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی که از سال ۱۳۸۲ تاکنون اطلاعات مربوط به کارگاه‌های صنعتی کمتر از ۱۰ نفر کارکن را گردآوری نکرده است. بنابراین، طراحی و اجرای آمارگیری‌های ویژه توسط مرکز آمار ایران به منظور رصد مستمر وضعیت SMEها از اهمیت بالایی برخوردار است. از این رو، در این پژوهش استفاده از داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار برای رفع این مشکل ارائه‌شده است.

در حال حاضر تنها نهاد تخصصی حمایت از SMEها در کشور صندوق کارآفرینی امید است که پیشنهاد می‌شود برنامه‌های حمایت از بنگاه‌های خرد در این صندوق متمرکز شود و دستگاه‌های اجرایی مرتبط از طریق این صندوق، کارآفرینان را برای برخورداری از حمایت‌های دولتی معرفی نمایند و بر این اساس دو بازوی خدمات مالی و فنی به‌موازات یکدیگر در این صندوق توسعه یابند.

مقایسه‌ی وضعیت SMEها در برخی کشورهای منطقه‌ی آسیا و اقیانوسیه نشان می‌دهد که سهم SMEها از GDP در کشورهای همچون اندونزی، کامبوج، سریلانکا و ویتنام و سهم SMEهای اروپا در ارزش‌افزوده به بیش از ۵۰ درصد می‌رسد. این در حالی است که علی‌رغم افزایش چشم‌گیر ارزش‌افزوده‌ی کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن کشور از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹، سهم کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط طی دوره‌ی موردبررسی کاهش و تنها در حدود ۱۹ درصد بوده است.

۳. اشتغال در SMEها:

حدود ۵۶ درصد از اشتغال کشورهای آسیا و اقیانوسیه و حدود ۶۵ درصد از اشتغال اتحادیه‌ی اروپا به SMEها اختصاص دارند. سهم شاغلان این بنگاه‌ها در کشور نیز چشم‌گیر است و بر اساس نتایج استخراج‌شده از طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران، سهم شاغلان بخش خصوصی در کارگاه‌های خرد و کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ روند افزایشی داشته و انتظار می‌رود این روند تا سال ۱۴۰۴ نیز ادامه داشته و سهم شاغلان از ۷۶٫۸ در سال ۱۳۹۱ به ۸۲٫۴ در سال ۱۴۰۴ برسد.

۴. تأمین مالی SMEها:

دو مؤلفه‌ی دسترسی به کارکنان ماهر و مدیران باتجربه و هزینه‌ی تولید یا نیروی کار به‌عنوان مهم‌ترین مشکلات و چالش‌های SMEها در اروپا اظهارشده‌اند. دسترسی به تأمین مالی به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین چالش SMEها در اروپا بوده است به‌طوری‌که ۴۷ درصد از تأمین مالی این بنگاه‌ها توسط نظام بانکی انجام می‌شود.

فعالان اقتصادی مشارکت‌کننده در پایش ملی محیط کسب‌وکار ایران، به ترتیب سه مؤلفه‌ی غیرقابل‌پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات، دشواری تأمین مالی از بانک‌ها، و بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر بر کسب‌وکار را نامناسب‌ترین مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار کشور نسبت به سایر مؤلفه‌ها ارزیابی کرده‌اند. ایران در میان ۱۴۰ کشور جهان از نظر شاخص تأمین مالی SMEها در رتبه‌ی ۱۲۷ قرار داشته است. این موضوع حاکی از آن است که تأمین مالی برای کارآفرینان SMEها در ایران همواره یک چالش جدی بوده است. آمارها در مورد وضعیت تأمین مالی SMEها در برخی کشورها قابل‌توجه است. به‌طور مثال، بیشترین

مراجع

- [۱] اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران. (۱۳۹۸). تأمین مالی بنگاه‌ها در ایران، معاونت بررسی‌های اقتصادی.
- [۲] اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران. (۱۳۹۹). تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط، معاونت بررسی‌های اقتصادی.

- [۳] احمدی شالی، ج؛ و وصفی، م. (۱۳۹۶). پیش‌بینی نقدینگی بر اساس برآورد نقطه‌ای و بازه‌ای روش آریمو و مقایسه آن با روش هموارسازی نمایی دوگانه، فصلنامه اقتصاد مالی، (۴۰)، ۱۷۵-۱۵۹.
- [۴] توافکنان، م؛ گلرد، پ؛ و نعمی، ع. (۱۳۹۹). نقش دولت در حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، دانش سرمایه‌گذاری، (۳۵)، ۲۷۷-۲۸۸.
- [۵] تمیزی‌فر، م؛ توحیدی، م؛ و شکری خیدانی، م. (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت‌بندی راهکارهای ارتقاء دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به خدمات بانکی در ایران، توسعه کارآفرینی، ۱۵ (۴)، ۶۲۷-۶۳۹.
- [۶] دستورالعمل تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط بانک مرکزی.
- [۷] ستایش، ه؛ معمارنژاد، ع؛ هژبرکیانی، ک؛ و ترابی، ت. (۱۴۰۱). بررسی اثر کارگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط بر رشد ارزش افزوده بخش صنعت در اقتصاد ایران، اقتصاد مالی، ۱۶ (۵۹)، ۲۵۲-۲۲۱.
- [۸] سالنامه‌ی آماری مرکز آمار ایران طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰، بخش صنعت.
- [۹] سالونه، ش؛ ساکتی، پ؛ و پورمهدی، ک. (۱۳۹۹). طراحی الگوی رشد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط زنان ایرانی (مطالعه‌ی موردی استان‌های منتخب)، زن و مطالعات خانواده، ۱۳ (۵۰)، ۴۸-۲۳.
- [۱۰] طرح آمارگیری نیروی کار طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۱، مرکز آمار ایران.
- [۱۱] کریمی، آ؛ و بوذرجمهری، ش. (۱۳۹۳). تحلیل سازوکارهای تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، فصلنامه علمی پژوهشی توسعه کارآفرینی، ۷ (۳)، ۴۶۷-۴۸۶.
- [۱۲] مرکز پژوهش‌های اتاق ایران. (۱۴۰۲). پایش ملی محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۴۰۲، مرکز آمار و اطلاعات اقتصادی و پایش اصل ۴۴، دوره‌ی بیست و هفتم.
- [۱۳] مرکز پژوهش‌های اتاق ایران. (۱۴۰۰). بررسی چالش‌ها و ارائه راهبردهای توسعه در بنگاه‌های کوچک و متوسط در اقتصاد ایران؛ در چارچوب الگوی پویایی‌شناسی سامانه‌ها، انتشارات دریچه نو، چاپ اول.
- [۱۴] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۴). الگوی تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط، ۱. تحلیلی بر مفهوم و اهمیت تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی.
- [۱۵] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری کشورها در حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، ۱. آلمان، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی.
- [۱۶] محمدکاطمی، ر؛ طالبی، ک؛ داوری، ع؛ و دهقان نجم‌آبادی، ع. (۱۴۰۰). طراحی مدل توانمندسازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط دانش‌بنیان با رویکرد دیمتل، علوم مدیریت ایران، ۱۶ (۶۱)، ۱-۱۶.
- [۱۷] نوروزی، ع. (۱۳۹۵). نوآوری در شرکت‌های کوچک و متوسط (مطالعه‌ی موردی ترکیه)، ماهنامه علمی-آموزشی تخصصی مدیریت تدبیر، ۲۶ (۲۸۳)، ۴۹-۵۵.
- [۱۸] وزارت صنعت، معدن و تجارت. (۱۳۹۷). جایگاه بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط در اقتصاد، معاونت طرح و برنامه، دفتر آمار و فناوری داده‌ها.
- [۱۹] وزارت نیرو، گزارش عملکرد صنعت آب و برق طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۱، معاونت تحقیقات و منابع انسانی، دفتر فناوری اطلاعات و آمار.
- [۲۰] رضائی‌تبار، و. (۱۴۰۰). پیش‌بینی‌هایی در ارتباط با ویروس جدید کرونا (کووید-۱۹)، اندیشه‌آمار، ۲ (۵۵)، ۷۳-۸۰.

- [22] Asian Productivity Organization (APO). (2023). *SME Transformation for Meeting the SDGs in Asia*, <https://doi.org/10.61145/TQDM9184>.
- [23] Di Bella, L., Katsinis, A., Laguera Gonzalez, J., Odenthal, L., Hell, M. and Lozar, B. (2023). *Annual Report on European SMEs 2022/2023*, Publications Office of the European Union. Luxembourg, doi:10.2760/028705, JRC134336.
- [24] EU4Business. (2023). *Annual Report. Funded by the European Union*.
- [25] Government of Canada (2020). *Key Small Business Statistics*.
- [26] Government of India, Ministry of Micro, Small and Medium Enterprises. (2023). *Annual Report 2022-23*. www.msme.gov.in-msme-annual-report-2022-23.
- [27] Kraemer-Eis, H., Botsari, A., Gvetadze, S., Lang, F., and Torfs, W. (2023). *The European Small Business Finance Outlook*, European Investment Fund Research and Market Analysis, Working Paper 96.
- [28] OECD. (2023). *OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2023*, OECD Publishing, Paris.
- [29] World Bank Group. (2022). *Malaysian SME Program Efficiency Review*, Inclusive Growth and Sustainable Finance Hub in Malaysia.

Investigating the Position of Small and Medium Enterprises in the Economy of Iran and Selected Countries

Parya Torabi Kahlan¹, Alireza Zahedian²

Abstract:

Small and medium enterprises play a significant role in creating job opportunities, gross domestic product, increasing the production of domestic products and exports, and are considered one of the key pillars of achieving the economic growth and development of countries. The purpose of this article is to explain the position of SMEs and their contribution in employment, economy, export and access to banking resources in some selected countries and compare them with the data available in Iran. For this purpose, the total number of micro and small establishment in the private sector of the country (less than 50 employees) and the number of their persons employed have been estimated using the data of the labour force survey during 10 years period, and their values are predicted for 1404 using the double exponential smoothing method. The results indicate that the number of establishments with less than 50 employees in private sector increased during the period under review, and by 1404, its count will reach 4,596,855, so that the share of the number of persons employed in these establishments is predicted to be 82.6 percent in the 1404. However, the evidence shows that the share of these enterprises in bank facilities over the past years was only 4.5 percent, which is very low compared to other countries. The findings of this research are helpful for the support programs of the government for SMEs.

Keywords: Small and Medium Enterprises, Bank Financing, Labour Force Survey, Exponential smoothing.

¹Omid Entrepreneurship Fund, Tehran , Iran. torabiparya@yahoo.com

²Omid Entrepreneurship Fund, Tehran , Iran.